

MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN FİLM DENETİM SİSTEMLERİ VE 3257 SAYILI SİNEMA, VIDEO ve MÜZİK ESERLERİ KANUNUNUN GETİRDİĞİ SİSTEM

Ahmet ÇİFTÇİ*

ÖZET

Sinema filmleri, tarihi gelişim itibarıyla, basından sonra bulunan en eski kitle iletişim araçlarındandır. Filmler yoluyla da düşünce ve kanaatler açıklanır; bu sebeple de, filmlerin kişiler ve toplum üzerinde etkisi büyüktür. Bu itibarla, filmlerin de denetimden geçmesi gerekir. Önemli olan, bu denetimin nasıl bir sistem dahilinde yapılacağıdır. Bazı ülkelerde sansür sistemi, bazı ülkelerde ise oto-kontrol sistemi uygulanmaktadır. Türkiye'de 1986 yılına kadar katı bir sansür sistemi uygulanmıştır. 1986 yılında çıkarılan SVMEK ile, filmlerin denetimi yetkisi İçişler Bakanlığı'ndan alınıp Kültür Bakanlığı'na verilmiştir. Bu kanunla, video eserleriyle müzik eserleri de denetime tabi tutulmuş ve yeni kurulan Alt Komisyon ile Denetleme Kurulu'na SESAM ve MESAM isimli mesleki kuruluşlardan da birer üye seçilmesi öngörülmüştür. Bu, Batı'da uygulanan film denetim sistemine paralel bir düzenleme ve gelişmedir. Ancak, filmler ve diğer eserler Bakanlık nezdindeki denetimden sonra, gösterim ya da sunum anında da denetime tabi tutulabilmektedir. Kanunda yazılı denetleme kriterlerinin objektif olarak ve doğru yorumlanması önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Film denetimi, video eseri, müzik eseri, sansür, sansür sistemi, oto-kontrol, Alt Komisyon, Denetleme Kurulu, müstehcen, şiddet.

FILM CONTROL SYSTEMS FROM THE COMPARATIVE LAW'S POINT OF VIEW AND THE SYSTEM BROUGHT BY THE LAW OF CINEMA, VIDEO AND MUSIC PRODUCTS

ABSTRACT

As regards historical development, cinema films are one of the oldest mass media. Thought and opinion can also be expressed and disseminated through films; for this reason, films have great influence on people and society. Thus, films must be controlled before performance. The most important point is that how the control will be done. While in some countries a strict censorship system is enforced, an auto-control system is applied in other countries. In Turkey, a strict censorship system was enforced until 1986. In 1986, a new Act so-called SVMEK was enacted and the control of films was given to the authority of the Ministry of Culture, instead of the Ministry of Interior. Video works and musical works as well as cinema films are controlled by the newly-established "Sub-Commission" and "Supervisory Board". One member of these Commission and Board is elected from the Professional Organizations so-called SESAM and MESAM by the Minister of Culture. This new controlling system is parallel to the systems applied in the West. Moreover, films and other works can be controlled during their performance at cinemas, on televisions or on radios. The criteria of control of films should be determined and interpreted objectively and correctly.

Key words: film controlling, film censorship, video works, censorship, musical works, auto-censorship, auto-control, Sub-Commission, Supervisory Board, pornography, violence.

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları (Mass Media) içerisinde en eski olanlarından biri şüphesiz sinemadır. Görüntülerin büyük bir perdeye yansıtılıp insanlara seyrettirilmesi ilk defa 1895 yılında Fransa'da A-

uguste ve Louis Lumière tarafından icat edilen ve "Cinematographe" adı verilen aygıtla gerçekleştirilmiştir. İlk sinema 1905 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Pittsburg şehrinde "Nickelodeon Tiyatrosu" adıyla açılmıştır. O tarihten bu zamana kadar yaklaşık bir asır geçmesine ve

* Doç. Dr., Gazi Ü. İletişim Fak. Öğretim Üyesi ve Ankara Barosu Avukatlarından

diğer kitle iletişim araçlarının icat edilmesine rağmen, sinema filmleri duygu ve düşüncelerin kitlelere aktarılması işlevini halâ sürdürmektedir. 1988 yılı Avrupa Topluluğu tarafından Avrupa Sinema ve Televizyon Yılı olarak ilan edilmiştir. Gerçekten, kitle eğitiminde, halkın eğlence ihtiyacının karşılanmasında, boş zamanların değerlendirilmesinde, kültürün yayılmasında vb. filmlerin rolünün önemi tartışma götürmez. Film teknoloji ve endüstrisi de gelişmiş, ayrıca bilinen film türlerine, belgesel film (documentary), çizgi film (cartoons), eğitici film gibi yeni film türleri dahil olmuştur. Şiddet ve porno içeren sinema eserleri, toplum ve özellikle küçükler ile gençler üzerinde onların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlâkî gelişimlerini olumsuz yönde etkilemeleri bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Yine, musikî eserleri ile video eserleri de birer kitle iletişim aracı olarak toplum üzerinde olumlu ve olumsuz etki yaratabilmektedirler.

Sinema, video ve müzik eserleri, birer fikri emek ürünü oldukları için de 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) ile koruma altına alınmışlardır. Müzik eserleri, Kanunda "musikî eserleri" adı verilen her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir(m.3.).Sinema eserleri ise; her nevi bedîî, ilmî, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir (FSEK'nun 3.3.2001 tarih ve 4630 sayılı Kanununun 3. maddesi ile değişik 5. maddesi). Fikrî emek ürünleri üzerinde eser sahibinin manevî ve malî hakları vardır ve bu haklar telif hakkı olarak korunurlar (m.13-25).

İncelememizde, sinema, video ve müzik eserlerinin denetlenmesindeki sistemler ile 23.1.1986 kabul tarihli ve 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu (SVMEK)'nun getirdiği sistem değerlendirilecek ve örnek olaylar üzerinde de durulacaktır. Ayrıca mukayeseli hukuk açısından da konuya yaklaşılabilecektir. Konunun tarihî açıklanırken bugünkü duruma nasıl geldiği belirtilecek ve yargı kararlarından örnekler verilecektir. Adına ister "sansür" ister "denetleme" denilsin, sinema eserlerinin kontrolü çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda denetim ölçütleri (özellikle şiddet ve müstehcenlik), denetim otoriteleri ve denetim zamanı üzerinde durulması gereken konulardır.

I - SİNEMA FİLMİ, VIDEO VE MÜZİK ESERLERİ YOLUYLA DÜŞÜNCE VE KANAATLERİ AÇIKLAMA HÜRRİYETİ VE SINIRLARI

Sinemanın toplum hayatına girmesiyle, bunun geniş halk kitleleri üzerinde oldukça etkili bir araç olduğu ve bu bakımdan zararlı etkilerini önlemenin gerektiğinin kamu otoriteleri tarafından anlaşılması üzerine sinema filmleri, ülkelerin iç hukuklarında ve uluslararası belgelerde de düzenlenmeye başlanmıştır.

Filmler yoluyla kişilik hakları ihlâl edilebilir, bir ülkenin tarihi tezyif edilebilir, küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir bırakılabilir, devletin uluslararası şahsiyetine saldırılabilir, toplumun değer yargılarına ters düşen fikirler ve görüntüler sergilenebilir. Bütün bunlar filmlerin olumsuz yönleridir. O halde, filmlerin denetlenmesine gereksinim vardır. Avrupa Birliği de 1992 yılında kurulması hedeflenmiş olan iç pazarın önemli kısımlarından biri olarak da "Görsel- İşitsel Medya"yı kabul etmiş ve bu doğrultuda "Görsel- İşitsel Medya Politikası" (Audio-Visual Media Policy) oluşturmuştur. Birlik, bu konunun bir taraftan teknik, reklam, telif hakkı, program değişimi gibi yönleriyle uğraşırken, bir taraftan da şiddet, ırkçılık ve pornografi yönleriyle uğraşmış ve özellikle gençlerin fiziksel, zihinsel ve ahlâkî gelişimlerine zarar verecek yayınlardan korunması üzerinde durmuştur ("Towards a large European audio-visual market", European File, Commission of the European Communities, February 1988, 4/88, s.7; European Community audio-visual policy" , "European File, Commission of the European Communities", 6/1992:5)

A - ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN

1- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

1948 yılında BM. Genel Kurulu tarafından kabul edilip yayınlanan ve Türkiye'nin de imzaladığı (RG. 27 Mayıs 1949, No.: 7217) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19. maddesinde "Her feridin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuubahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir" hükmü yer almaktadır. Bu maddedeki "her vasıta" kavramının basın ile radyo ve televizyona yanı sıra sinema filmleri, video eserleri ve

müzik eserlerini de kapsadığı ve böylece Beyanamenin düşünce ve söz hürriyetinin yanı sıra geniş anlamda kitle iletişim hürriyetine de ilişkin bulunduğu anlaşılmaktadır.

2- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

4 Kasım 1950'de Avrupa Konseyi'nce kabul edilip 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Kanunla onayladığı "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme'nin 10. maddesinin 1. bendinde şu hüküm vardır:

"Her fert, ifade ve izhar hakkına maliktir. Bu hak, içtihat hürriyetini ve resmî makamların müdahalesi ve memleket sınırları mevzu bahis olmaksızın, haber veya fikir almak veya vermek serbestisini ihtiva eder. Bu madde, devletlerin radyo, sinema veya televizyon işletmelerini bir müsaade rejimine tabi kılmalarına mâni değildir."

Görüldüğü üzere, burada, bir taraftan ifade ve kitle iletişim hürriyetleri düzenlenmekte, diğer taraftan da radyo, sinema ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla yayın yapma bakımından izin sistemine cevaz verilmektedir.

Sözleşmenin 10. maddesinin 2. bendinde ise, bu hürriyetlerin hangi hallerde sınırlanabileceği düzenlenmiştir: "Kullanılması vazife ve mes'uliyeti tazammun eden bu hürriyetler, demokratik bir toplulukta, zaruri tedbirler mahiyetinde olarak, millî güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya âme emniyetinin, nizamı muhafazanın, suçun önlenmesinin, sağlığın veya ahlâkın, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli haberlerin ifşasına mâni olunması veya adalet kuvvetinin üstünlüğünün ve tarafsızlığının sağlanması için ancak ve kanunla, muayyen merasime, şartlara, tahditlere veya müeyyidelere tâbi tutulabilir".

3- Çocuklara İlişkin Sözleşmeler

Bu meyanda, çocukların (küçüklerin) pornografik sinema filmlerine karşı korunmasından da bahsedilmelidir.

a- En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) "nın 87. Ge-

nel Kurul'unda kabul edilen "En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi 18 yaşın altındaki herkesin "çocuk" olarak kabul edilmesini öngörmektedir.

Çocuk pornosunun önlenmesine katkıda bulunacak olan bu Uluslararası Sözleşme ile, 18 yaşından küçüklerin fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde ve bu tür gösterilerde kullanılması yasaklanmaktadır. Bu hüküm, "genel ahlâk" ve "genel sağlık"a aykırı olmama şeklindeki denetim kriterlerine uygun düşmektedir. Sözleşme, onaylanmak üzere TBMM'ndedir.

b- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989'da kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu (R.G. 27.1.1995/22184) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de (ÇHS) de kitle iletişim araçlarına ilişkin hükümler mevcuttur. Sözleşmenin 13.maddesinde "ifade özgürlüğü" yer almış, 17.maddesinin "e" bendinde 13. maddeye atıf yapılarak, Taraf Devletlere çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirmelerini teşvik etme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu hükümde Taraf Devletlere, çocukları zararlı yayınlara (kitle iletişim araçlarına - sinema filmleri dahil) karşı koruma yükümlülüğü getirilmiştir.

ÇHS'nin 34.maddesi ile de ayrıca çocuğun her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale (fuhuş ve pornografi dahil) karşı korunma güvencesi tanınmıştır.

Buna göre, Taraf Devletlere, çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede (sinema filmi gibi) kullanılarak sömürülmesini önlemek amacı ile ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu hüküm, çocuk pornografisinin filmlerin denetiminde bir kriter olduğunu açıkça göstermektedir.

4- Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin 7. maddesinde "Program Hizmetlerinin bütünüyle insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması, edebe aykırı pornografik unsurlar içermemesi, şiddet eğilimini körüklemekten, ırkçı

nefret duygularını kışkırtıcı nitelikten uzak olması gerekir" hükmü yer almaktadır.

B - 1982 ANAYASASINA GÖRE DÜŞÜNCE VE KANAATLERİ AÇIKLAMA HÜRRİYETİ

1982 Anayasası hazırlanırken yukarıda sözü edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kaynak olarak alınmıştır:

1982 Anayasasının "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti"ni düzenleyen 26. maddesinde "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. ...Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir" hükmü bulunmaktadır (1.fıkra).

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması bakımından Sözleşme hükmüne benzer bir hüküm Türk Anayasasında da mevcuttur (m.13). Bu maddede, temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasının genel sebepleri sayıldığı gibi, diğer maddelerde söz konusu olan özel sebeplere de yollamada bulunmaktadır.

II - FİLM DENETLEME SİSTEMLERİ

Filmlerin denetlenmesinde, hem denetlemenin ne zaman yapılacağı hem de hangi mercilerin denetlemeye yetkili olacağı önem arz etmektedir. Denetlemenin film çekim öncesi (senaryonun kontrolü), filmin veya video eserinin gösterim öncesi veya esnasında nihayet müzik eserinin dinlenilmeden önce (veya bunlardan sonra) yapılması sansür ile ilgilidir.

Denetlemeyi hangi mercilerin (asker, polis, sivil idare, oto-kontrol veya karma) yapacağı ise ayrı bir önem taşır. Sinema filmlerinin denetlenmesine ilişkin sistemler, "sansür sistemi" ve "kendi kendini denetleme sistemi" olarak iki grupta toplanabilir (İçel 1999:370). Bazı yazarlar ise "devletçi sistemler", "girişim hürriyetine dayanan sistemler" ve "karma sistemler" olmak üzere üçlü bir ayırım yapmaktadırlar (Bıyıklı 1981:183).

A - SANSÜR SİSTEMİ

Sözlük anlamıyla sansür; kitap, film, piyes, mektup gibi eserleri kontrol etmek ve saldırgan, siyasi olarak kabul görmeyen veya (ö-

zellikle savaş anında) güvenliği tehdit eden unsurları çıkarmak anlamına gelir (Oxford Advanced Learner's Dictionary 1995). Sansür (censorship), söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayımın ve haberleşmenin yapılmasından önce veya sonra yahut ta yayım anında bunları denetlemek üzere alınan emniyet önlemi demektir. Sansür, serbest yayın hakkının sınırlandırılmasıdır (Yılmaz 1992:782). Sansür; söz, yazı, resim ve sesle yapılan her türlü neşriyatın ve muhaberatın ve mersulelerin (gönderilen, yollanan) yapılmasından veya muhataplarına varmasından önce devlet tarafından kontrol edilmek üzere emniyet tedbiridir (Türk Hukuk Lûgatı 1989).

Kanaatimizce, sansür, bir yayımı ortaya çıkmadan önce inceleme ve denetleme işidir. Film sansürü ise, bir filmin gösterime girmeden önce bir kurul tarafından denetlenmesidir. Sansür sisteminde, film ve senaryoları denetlemekle görevli kuruluşlar genellikle Devlet memurlarından oluşur. Ancak, bazı denetleme kuruluşlarında halkı ve basını temsil eden kişilere de yer verilmektedir. Sansür sisteminde Devletin menfaatleri ön plandadır.

Belli başlı sansür ölçüleri olarak, muğlak da olsalar, şunları saymak mümkündür: Genel ahlâk ve âdaba aykırılık, kamu düzeni, genel sağlık, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü sarsıcı nitelikler, genel asayiş, örf ve adete aykırı hususlar, suç ve suç işlemeye teşvik, dost ve müttefik ülkelerle ilişkileri sarsıcı nitelikler vb. (Ulus 1989:13, Hürriyet Gazetesi 10 Aralık 1989).

Sansür sistemini kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür:

1- Sınırsız Sansür Sistemi

Bu sistemde, film ve film senaryolarını denetlemekle görevli kuruluşlar genellikle Devlet memurlarından oluşur ve sansür uygulamasında Devletin çıkarları ön planda tutulur. Ancak, bazı ülkelerde film denetleme kuruluşlarında basını ve halkı temsil eden kişilere de yer verilmektedir (Onaran 1969:66; İçel 1998:371, Onaran 1968: 61-62).

Sansür sisteminin uygulandığı İsrail, Meksika, Pakistan, Irak, Arjantin gibi ülkelerde çok sıkı bir polis rejimini ifade eden "merkezi devlet sansürü" kabul edilmiştir. Avustralya, Kolombiya gibi ülkelerde ise, İçişleri ve Polis Bakanlıkları

dışında bir hükümet organına sansür uygulama yetkisi verilmektedir.

Devlet sansür sisteminin uygulandığı Fransa'da biri, "merkezi sansür" diğeri "mahalli sansür" olmak üzere iki çeşit film sansürü uygulanmaktadır (İçel 1998:371, Duran 1980:42). "Merkezi sansürü" uygulayan "Sansür Kurulu", 20 üyeden oluşur. Kurulun başkanı Tanıtma Bakanının önerisiyle yüksek memurlar arasından kararname ile atanır. Yedi üye, Tanıtma, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Millî Savunma, Millî Eğitim, Sağlık ve Nüfus Bakanlıklarının önerisi üzerine yine Tanıtma Bakanlığınca atanır. Diğer yedi üye, sinemacılık mesleği içinde Tanıtma Bakanlığı tarafından seçilir. Kalan beş üye ise, yine Tanıtma Bakanlığınca sosyologlar, psikologlar, eğitim uzmanları, hakimler, hekimler ve pedagoglar arasından seçilir. Karma nitelikteki bu Kurulun toplantıları gizlidir. Ancak, Kurulun kararı ne olursa olsun, filmlerin halka gösterilmesinde kesin karar Tanıtma Bakanındadır. Bakan filmin gösterime sunulmasına dair "izin belgesi"ni imzalama yetkisini "Millî Sinema Merkezi Genel Müdürü" ne vermiştir. "Mahallî sansür"ü uygulama yetkisi, Belediye Kanununa göre belediye başkanlarına aittir.

Fransa'da kadınlara yönelik cinsel şiddeti ele alan "Baise-moi" (S.. beni) adlı film gerçek sevişme sahneleri içerdiği gerekçesiyle Danıştay kararı ile "porno" film olarak kabul edilmiştir. Bu karar Fransız kamuoyunu ikiye bölmüştür. Filmde Manu ve Nadine adında iki dışlanmış, kötü yola düşmüş kadının macerası anlatılmaktadır. Filmde uyuşturucu kullanılan, tekno-müzik dinleyen, hard seksten hoşlanan bu iki kadın normal ve sado-mazoşist cinsel ilişkiye girdikleri erkekleri öldürüyorlar. Danıştay, filmin Ceza Kanunu'nun 227-224. maddelerinde öngörülen, "gençleri ve çocukları pornografik mesajlar vererek şiddete yönelttiği" gerekçesiyle yasaklamıştır. Danıştay, filmin "iki kadın yönetmeninin" hemcinslerine uygulanan şiddeti ve cinsel tacizleri göstermek amacıyla böyle bir sanat filmi yaptıklarını belirttiklerini, oysa filmdeki sahnelerin porno filmlerinde uygulanan sahte sevişme sahneleri gibi bile değil, sevişerek gerçek birleşme sahneleri olduğunun tespit edildiğini belirterek, filmin 18 yaşından küçüklere yasaklanan erotik filmler kategorisine bile girmeyeceğini, filmin porno olması dolayısıyla "x"(porno) kategorisine girdiğine karar vermiştir. Aksi görüştekiler Danıştay kararını "düşünce özgürlüğüne darbe" olarak nitelendirmişlerdir. Kararı uygun görenler ise, "bu film,

konulu normal film olduğu için hard pornodan daha tehlikeli, gençlere ve çocuklara kötü örnek oluyor" fikrini ileri sürmüşlerdir (Hürriyet 5.7.2000:25).

Devlet sansürü sisteminin sıkı sıkıya uygulandığı Sovyetler Birliği'nde sansür ölçüleri olarak "politika", "ahlâk" ve "ordu" olmak üzere üç ana ilke yer almaktadır. Bunların dışında kesin sansür ölçüleri yoktur. Bu ülkede sinema üzerindeki denetim "Sinema Halk Komiserliği"nin yetkisindedir. Bu kuruluş Millî Eğitim Halk Komiserliği, Devlet Siyasal İdaresi, Devlet Merkez Foto-Sinema Kuruluşu ve Devlet Merkez Pan-Rus Meslekî Sendikaları temsilcilerinden oluşan bir "Genel Danışma Uzmanlık Konseyi" ile pekiştirilmiştir.

2. Sınırlı Sansür Sistemi

Sınırlı sansür sistemi, bütün filmlerin sansürden geçirilmemesini, ancak küçüklerin izleyebilecekleri filmlerin incelenip denetlenmesini esas almaktadır. Bu sistem Belçika'da da geçerlidir. Bu ülkede yetişkinlerin izleyebilecekleri filmler için sansür uygulaması yoktur. 16 yaşını doldurmuş çocuklar filmlerin gösterildiği salonlara giremez. Küçüklerin görebileceği filmler sansür komisyonu tarafından denetlenir ve izin verilir veya verilmez (Onaran 1969:59, İçel 1998:372, Tikveş 1968:120). Uygulanan kriterler şunlardır:

- Küçüklerde taklit arzusunu uyandıracak nitelikteki suç olaylarını içeren sahneler,
- Ana ve babanın çocuk üzerindeki otoritesini bozan filmler,
- Devlet otoritesini sarsıcı, yerleşmiş düzeni bozucu sahne içeren filmler,
- Çok kaba bir gerçeklikle şiddet sahnelerini içeren filmler.

Belçika'da, küçüklere gösterilecek filmleri sinema işletmecisinin isteği ile kontrol eden ve gösterilmesinde sakınca bulmadığı takdirde izin veren "Sansür Komisyonu Adalet Bakanı tarafından iki yıl süre ile atanan bir asil, bir yedek başkan ile gerektiği kadar asil ve yedek üyeden oluşur(Onaran 1969 (a):59 vd., İçel 1998: 373).

B - KENDİ KENDİNİ DENETLEME (OTO-KONTROL) SİSTEMİ (AUTO-CENSORS-HİP)

Bu sistemin özelliği, filmlerin sinema en-

düstrisinin oluşturduğu bir kuruluş tarafından denetlenmesidir. Oto-kontrol sisteminin sanat özgürlüğü bakımından en tehlikelisi ve zararlısı olduğu da savunulmaktadır (Özön 1995:254). Zira bu sistemde, bir sınır yoktur ve yaratıcı çalışma daha doğum halindeyken boğulmaktadır.

1- İngiltere Örneği

İlk defa 1912 yılında İngiltere'de uygulanmaya başlanan bu sisteme göre, bağımsız bir "İngiliz Film Sansür Kurulu (British Board of Film Censors)" kurulmuştur. Kurul, sinema eserlerine halka gösterim için lisans vermede kontrol bakımından uygulayıcı herhangi bir yazılı sansür kuralı yoktur. Kurulun başkanı, sinema endüstrisinin bütün kollarının temsilcilerinden oluşan bir komite tarafından seçilir. Kurulda ayrıca bir sekreter ve sansür üyeleri bulunur. Geniş yetkilerle donatılan bu Kurul, filmleri üç gruba ayırmaktadır: Herkes tarafından izlenebilecek filmlere "U" harfini taşıyan belge, 16 yaşından küçüklerin ana-babalarının veya bir yetişkinin yanında izleyebilecekleri filmlere "A" harfini taşıyan belge ve sadece yetişkinlerin izleyebilecekleri filmlere de "X" harfini taşıyan belge verilir. Talep halinde Kurul senaryoları da kontrol edip görüşünü bildirmektedir (İçel 1998:373, Bıyıklı 1981:189, Akgüner 1980:57 vd., Britain 1978, An Official Handbook: 394).

2- Federal Almanya Örneği

Almanya'da 1933 yılında Nasyonal Sosyalist rejim döneminde "Merkezî Devlet Sansürü" sistemi uygulanmıştır. Buna göre filmler üzerindeki sansür Nasyonal sosyalist ruh ve açısından uygulanmış, bu özellikleri taşımayan filmlere "gösterim izni" verilmemiştir (Azrak 1980:50 vd.).

Günümüzde oto-kontrol sisteminin uygulandığı bir başka ülke de Federal Almanya'dır. Bu ülkede 21.04.1949 tarihinde film yapımcıları ile işletmecileri ve sinema salonu sahipleri tarafından "Film Endüstrisi Üst Örgütü" adıyla özel hukuk tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş kurulmuştur. Bu kuruluş sinema filmlerini denetlemek için "Film Endüstrisinin Gönüllü Kendi Kendini Denetlemesi" adında bir birim oluşturmuştur. Rumuzu FSK olan bu kuruluş bünyesinde "Çalışma Komisyonu", "Büyük Komisyon" ve "Hukuk Komisyonu" adıyla üç ayrı komisyon vardır. FSK, sinema filmleri dışında video kasetleri, CD-1, VCD ve CD-ROM'lardaki filmleri denetleme

yetkisine sahiptir.

FSK'nın film denetleme kriterleri arasında "halk kitleleri üzerinde ahlaki, dini ve siyasal alanlarda olumsuz etkiler yapabilecek filmleri yasaklama" bulunmaktadır. Komisyonlar üç tür karar verebilmektedir: "Film halka gösterilebilir", "bazı sahneler filmden çıkarılmalıdır", "bazı sahnelerin değiştirilmesi gerekir". FSK'nın kararlarına uymayanlara uygulanacak müeyyideleri "Film Endüstrisi Üst Örgütü" tespit eder. Film yapımcılarına, işleticilere ve sinema salonu sahiplerine uygulanan başlıca müeyyideler, "dikkati çekme", "para cezası" ve "dernekten çıkarma"dır.

Çalışma Komisyonu, dördü filmciler tarafından seçilen, dördü de kamu makamlarınca atanan sekiz üyeden oluşur. Komisyon başkanı film endüstrisini temsil eden üyeler arasından seçilir. Büyük Komisyon, bir başkan ile ondört üyeden oluşur. Üyelerin yarısı filmciler tarafından seçilirken yarısı da bazı kamu kuruluşlarınca atanır. Kamu temsilcilerinden ikisi Federal Devleti, ikisi federe devletleri, ikisi kiliseleri ve biri de Federal Gençlik Birliği'ni temsil eder.

Hukuk Komisyonu, hakimlerden veya hukuk profesörlerinden oluşur. İki oda halinde çalışan bu Komisyonun bir odasında film endüstrisi temsilcilerinin seçtiği üç hukukçu ile kamu temsilcilerinin iki hukukçu bulunur. Diğer odada, bunun tersine, kamu temsilcilerinin seçtiği üç hukukçu ile film endüstrisi temsilcilerinin seçtiği iki hukukçu bulunur.

Çalışma Komisyonunun kararlarına karşı Büyük Komisyona itirazda bulunulabilir. Büyük komisyonun kararlarına karşı yapılan itirazlar Hukuk Komisyonu tarafından incelenir. Hukuk Komisyonunun kararları kesindir.

III- TÜRKİYE'DE FİLMLEİN DENETLENMESİ

Türk Doktrininde filmleri denetleme işinin, oto-kontrol yoluyla veya kamu-film sektöründe çalışanların ortaklığıyla denetlenmesi tartışılmıştır. Hatta, işler biraz daha çabuk yürüsün diye, denetlemenin, film endüstrisinin yoğun olduğu İstanbul'da yapılması gerektiği savunulmuştur (Özön 1995:295). Bu konuda Onaran "demokratize edilmiş bir kontrol düzeni" (Onaran 1968:120), kavram ve fikrini savunurken; Tikveş, "Kendi kendini sansür düzeni" kavram ve fikrini savunmaktadır (Tikveş 1968:220). Bu konuda "de-

mokratik bir ülkede, Anayasanın tanıdığı fikir açıklama hürriyetinin, henüz fikir açıklanmazdan önce boğulması yerine, bu hürriyetin sağladığı imkanları kötüye kullananların cezalandırılması yolu yeğ tutulmalıdır" görüşü ileri sürülmüştür (Güran 1980:12). Filmlerin denetimi konusunda özek, idareden bağımsız bir "kendi kendini kontrol" sistemi önermiştir (Özek 1967:961 vd.). Türkiye'de filmlerin ve film senaryolarının denetlenmesinde bugünkü durumun incelenmesinden önce tarihi gelişime bakılmasında yarar vardır. 1924 Anayasasında sinema filmlerinin kontrolüne dair bir düzenleme mevcut değildir.

A- TARİHİ GELİŞİM

1- 1932 Yılı Öncesi Dönem

1932 yılına kadar Türkiye'de film sansürü yetkisi, mevzuatta özel bir hüküm bulunmamakla birlikte, fiilen valilikler tarafından kullanılmıştır. Polis ve savcılar filmleri izleyerek karar verirlerdi (Özön 1995, 1. Cilt : 59).

Türk sinemasında ilk sansür 20 Haziran 1908'de Saray Başkatibi Tahsin'in yazdığı Padişah Fermanı ile Abdülhamit tarafından uygulanmıştır (Evren 2000:135-139). Daha sonra 1919 yılında "Mürebbiye" filmi sansüre uğramıştır.

2- 9 Haziran 1932 Tarihli Sinema Filmlerinin Kontrolüne Ait Talimatname

Bu Talimatnamenin çıkarılmasıyla, sinema filmleri üzerinde sansür yetkisi merkezleştirilmiştir. 26 Aralık 1933 tarihinde Talimatnamede değişiklik yapılarak, yerli film senaryolarının sansürü de kabul edilmiştir.

Buna göre İstanbul'da İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı'nın birer temsilcisi ile İl Polis Müdürü ve Emniyet Müfettişi'nden oluşan bir "Sansür Komisyonu" kurulmuştur.

Ankara'da ise yine İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarının birer temsilcisi ile Genelkurmay Başkanlığı'nın bir temsilcisinden oluşan "Üst Sansür Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyon itiraz merci-i idi. Ayrıca, film sahibi itirazda bulunmamış olsa bile, İstanbul Komisyonu kararlarının oybirliği ile alınmaması halinde veya ilgili bakanlıkların talepte bulunmaları üzerine, gösterilmesine karar verilmiş filmlerin Ankara'daki

Üst Sansür Komisyonu tarafından yeniden incelenmesi mecburiyeti vardı. Ankara'daki Komisyonun kararları kesindi.

Talimatname (Yönetmelik)deki sansür kriterleri arasında şunlar vardı: din propagandası niteliğinde olan, askerlik şerefini ihlal eden, sosyal terbiyeye, ahlâka aykırı, genel güvenliğe zararlı bulunan veya memleketimiz aleyhine tertip edilmiş "müfteriyatı havi olan" senaryolar filme çekilemez, yine bu nitelikteki yerli ve yabancı filmler halka gösterilemez.

Bu sansür işleminden sonra, İstanbul ve Ankara Polis Müdürlüklerinden izin belgesi alınması gerekliydi.

3- 31 Temmuz 1939 Tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname

Filmlerin kontrolüne ilişkin Talimatname bu defa yerini bir üst hukuk kuralı olarak Nizamnameye (Tüzük) bırakmıştır. 4 Temmuz 1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununun 6.maddesine dayanılarak ve İtalya'da Mussolini döneminde uygulanan bir yönetmelikten iktibas edilerek çıkarılan bu Tüzüğün hazırlanmasında, II. Dünya Savaşının başlamış olması ve yeni çevrilen bazı yerli filmlerde "açık" ve Türk Tarihini "tezyif edici" nitelikte sahnelerin bulunması gibi sebepler etkili olmuştur. Yönetmelikle getirilmiş olan sansür rejiminin genel ilkelere dokunulmamıştır.

1939 Sansür Nizamnamesiyle, biri Ankara'da diğeri İstanbul'da görev yapan iki "İl Kontrol Komisyonu" kurulmuştur. 1961 yılından itibaren İzmir'de Fuar süresince Fuar'da gösterilecek filmleri denetlemek üzere bir film kontrol komisyonu kurulmaktaydı. İl Kontrol Komisyonlarının üyelerinden bir kısmı daimi bir kısmı da geçici üye statüsünde idiler. Daimi üyeler beş kişi olup, bunlardan ikisi İçişleri, biri Milli Eğitim, biri Turizm ve Tanıtma Bakanlıkları tarafından seçilmekte, ilin emniyet müdürü veya yardımcısı veya şube müdürlerinden biri de tabi-i üye olarak Komisyonda yer alıyordu. Askerliği ilgilendiren filmlerin kontrolünde Genelkurmay Başkanlığı'nca atanan bir temsilci ve Tarım, Ticaret, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarını ilgilendiren filmlerde de bu bakanlıkların temsilcileri geçici üye olarak Komisyonların ilgili toplantılarında yer alıyordu. Komisyon başkanlığını İçişleri Bakanlığınca seçilen üyelerden "başkan" olarak atan yapıyordu.

Nizamnameye göre, Ankara'da bir "Merkez Kontrol Komisyonu" kurulmuştu. İl Kontrol Komisyonu kararlarına itiraz merci-i olan bu Komisyon İçişleri Bakanının biri Emniyet Genel Müdürlüğü Teşkilatından olmak üzere Bakanlığa bağlı memurlar arasından seçeceği iki kişi ile Turizm ve Tanıtma, Milli Eğitim Bakanlıklarının ve Genelkurmay Başkanlığının görevlendirecekleri birer temsilciden oluşuyordu. Komisyon başkanlığını İçişleri Bakanlığı temsilcisi yapıyordu. Bu daimi üyelerin dışında, ilgili bakanlıkların temsilcileri de geçici üye sıfatıyla Komisyona katılıyorlardı. İl Kontrol Komisyonları, yabancı ülkelerden getirilen filmleri kontrol ediyordu. Türkiye'de filme çekilecek senaryolar ile Türkiye'de çekilen filmler Merkez Film Kontrol Komisyonu tarafından kontrol ediliyordu.

İl Kontrol Komisyonlarının verdiği kararların "re'sen sevk" yolu ile Merkez Kontrol Komisyonu tarafından incelenmesi yolu açıldı. Bunun için, İl Kontrol Komisyonlarının oy çokluğu ile bunu istediklerini kararlarında belirtmeleri gerekiyordu. Merkez Kontrol Komisyonunun kararları kesindi.

Nizamnamenin 28.maddesiyle, İçişleri Bakanlığına, Kontrol Komisyonlarının kararlarına rağmen, senaryoların filme çekilmesini veya filmlerin halka gösterilmesini yasaklama yetkisi verilmişti.

1939 Sansür Nizamnamesinin 7. maddesinde sansür ölçüleri düzenlenmişti:

- Herhangi bir devletin siyasi propagandasını yapan,
- Herhangi bir ırk veya milleti tezyif eden,
- Dost devlet ve milletlerin hislerini rencide eden,
- Din propagandası yapan,
- Millî rejime aykırı olan, siyasî, iktisadî ve içtima-î ideoloji propagandası yapan,
- Umumi terbiyeye ve ahlâka ve milli duygularımıza mugayir bulunan,
- Askerlik şeref ve haysiyetini kıran ve askerlik aleyhinde propaganda yapan,
- Memleketin inzibat ve emniyeti bakımından zararlı olan,
- Cürüm işlemeye tahrik eden,
- İçinde Türkiye aleyhinde propaganda vasıtası olacak sahneler bulunan, senaryoların çevrilmesine ve her nasılsa çevrilmiş filmlerin gösterilmesine müsaade edilemez (Özön 1995: 60, İçel 1998:378).

1939 Sansür Nizamnamesinin getirdiği sansür sisteminin değiştirilmesi doğrultusunda hem film kuruluşları hem de idare tarafından bazı girişimler olmuştur. Film kuruluşlarının girişimleri, genellikle kontrol komisyonlarının demokratik esaslara uygun duruma getirilmesi, sansür kriterlerinin daha açık ve seçik biçimde yeniden düzenlenmesi, Türk filmlerine de iki dereceli kontrol hakkının tanınması ve özellikle de Nizamnamenin 28. maddesinde İçişleri Bakanlığına verilen yetkinin kaldırılması yolunda olurken, idarenin bu konudaki çalışmaları, kontrol komisyonlarının çoğaltılması, kontrol kriterlerinin ayrıntılı duruma getirilmesi, çocukların izleyemeyeceği filmlerin kontrol komisyonlarında belirtilmesinin sağlanması, kontrol komisyonlarına film endüstrisinden de temsilcilerin alınması ve komisyon kararlarına uyulmasını sağlayacak yeterli müeyyide sisteminin kurulması yönünde olmuştur.

1939 Nizamnamesinin getirdiği sansür sisteminin değiştirilmesi için hem film sektöründe çalışanlar tarafından hem de çeşitli Bakanlıklar düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi doktrinde "Baykam Kanun Taslağı" olarak bilinen çalışmada sansür yeni esaslara bağlanmış ve sinema filmciliğinin teşkilatlandırılması öngörülmüştü (Bıyıklı 1981:96, Onaran 1974:65 vd.). Bu arada "Filmlerin Çekimi ve Kontrolü Esaslarına Aykırı Hareketlerin Cezalandırılması Hakkında Kanun Tasarısı" hazırlanarak Yasama Organına sunulmuşsa da kanunlaşmamıştır. Tasarı ile, filmlerin kontrolünün bu defa kanunla düzenlenmesi amaçlanmıştı (Onaran 1973:49, Bıyıklı 1981:196, İçel, 1998:380). Bu kanun tasarısından başka "Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamnamenin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Tüzük Tasarısı" da hazırlanmış, ancak yürürlüğe sokulamamıştır (İçel 1998:380-381, Onaran 1973:49 vd.).

4- 26 Ağustos 1977 tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük

1977 Sansür Tüzüğü olarak da bilinen bu Tüzük 1939 Nizamnamesinin yerini almış ve 23 Eylül 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir (R.G. 16063). 1977 Sansür Tüzüğü, filmlerin denetlenmesi için "Film Denetleme Kurulu" ve "Film Denetleme Yüksek Kurulu" olarak iki kurul öngörmüştü. Beş kişiden oluşan Film Denetleme Kurulunda, İçişleri Bakanlığınca Bakanlık memurları arasından görevlendirilen bir başkan ve

biri Bakanlık, diğeri Emniyet Genel Müdürlüğü teşkilatından görevlendirilen iki üye ile Basın Yayın Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu Bakanlıkça bu Genel Müdürlükten ve Kültür Bakanlığınca Bakanlık memurları arasından görevlendirilen birer üye yer almaktaydı. Film Denetleme Kurulunun görevi yurt dışından getirilen filmler ile yurt içinde yapılan filmler ve film senaryolarını denetlemektir. Kurula ön sansür yetkisi verilmişti. İş yoğunluğuna göre, birden fazla Film Denetleme Kurulu kurulabiliyordu. Film Denetleme Yüksek Kurulunda ise, İçişleri Bakanlığınca Bakanlık memurları arasından görevlendirilecek bir başkan, biri Bakanlık diğeri Emniyet Genel Müdürlüğü Teşkilatından görevlendirilecek iki üye ile Adalet Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığınca görevlendirilecek birer üye olmak üzere beş kişiden oluşmaktaydı. Yüksek Kurulun görevi itirazları ve inceleme taleplerini karara bağlamaktır. Gezici kurullar dışında bütün denetleme kurullarının görev yerleri Ankara idi. Uygulamada Sansür Kurulu uzun süre toplanamamış ve sıra bekleyen filmlerin sayısı 80-90'a çıkmıştı. Bu durumda Yüksek Denetleme Kurulu da toplanamamıştır. Sansüre takılan filmler Danıştay kararı ile gösterime sunulabilmiştir.

Bu arada uygulanan sansür sisteminin sakıncalarını ortadan kaldırmak amacıyla, Kültür Bakanlığı Sinema Dairesinin girişimleri sonucu Şubat 1979'da "Türk Sinema Kurumu Kanun Tasarısı" hazırlandı. Tasarıda Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununun 6. maddesinin kaldırılması, sansür rejimine son verilmesi, ruhsat alma sistemi yerine beyanname verme sisteminin getirilmesi ve sansürsüz oynatılacak filmlerde suç unsurunun bulunması halinde basındaki gibi ceza kovuşturması yolu öngörülmüştü. Ayrıca, 18 yaşından küçüklerin ruh ve beden sağlıklarının korunması amacıyla filmlerin küçüklere gösterilip gösterilmeyeceğini tespit etmek için "Sınıflandırma Kurulu" oluşturulması öngörülmüştü. Ancak, bu tasarı da kanunlaşamadı. 1979 yılında bazı değişikliklere uğratılan 1977 Sansür Tüzüğü altı yıl uygulandıktan sonra yerini 1983 Sansür Tüzüğüne bıraktı.

5- 23 Ağustos 1983 Tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük

1983 Sansür Tüzüğü olarak bilinen bu Tüzük de biri "Film Denetleme Kurulu" diğeri "Film Denetleme Üst Kurulu" olmak üzere iki dereceli bir denetleme sistemi getirmiştir.

Film Denetleme Kurulu, İçişleri Bakanlığınca Bakanlık memurları arasından görevlendirilecek bir başkan ile Emniyet Genel Müdürlüğü merkez teşkilatından görevlendirilecek bir üye, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilecek bir üye ve Basın Yayın Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu Bakanlıkça, bu Genel Müdürlükten görevlendirilecek bir üye olmak üzere beş kişiden oluşuyordu. Kurulda üyesi bulunmayan Bakanlıkları ve kuruluşları ilgilendirmeyen senaryo ve filmlerin denetiminde, görüşleri alınmak üzere kurulun önerisi ile İçişleri Bakanlığınca bu Bakanlık ve kuruluşlardan temsilci istenebilmekteydi. Ancak, bu temsilcilerin oy hakkı yoktu.

Tüzükte, iş durumuna göre, İçişleri Bakanlığınca birden çok Denetleme Kurulu kurma yetkisi verilmişti. Bu durumda denetleme kurulları kuruluş tarihine göre numaralandırılır. Ayrıca, Tüzüğün 4. maddesine göre, İçişleri Bakanlığınca, Türkiye'de düzenlenen sergi, fuar, festival ve şenliklerde halka gösterilmek ya da film yarışmalarına katılmak üzere yurt dışından getirilen filmlerin denetimini yapmak amacıyla bu yerlerde geçici denetleme kurulları kurulabiliyordu.

Film Denetleme Üst Kurulu ise, İçişleri Bakanlığınca, üst düzey yöneticileri arasından görevlendirilecek bir başkanla, Emniyet Genel Müdürlüğü merkez teşkilatından görevlendirilecek bir üye, Genelkurmay Başkanlığınca görevlendirilecek bir üye, Adalet, Milli Eğitim, Kültür ve Turizm Bakanlıklarınca görevlendirilecek birer üye olmak üzere yedi kişiden oluşmaktaydı.

Kurulların başkan ve üyelerinin seçiminde bu görevi yürütebilecek bilgi, yetenek ve tecrübeye sahip olma ve varsa fikir, kültür ve sinema alanlarında belli hizmet ya da eserleri bulunma kriterleri getirilmişti. Film Denetleme Kurulunun başlıca görevi, yurt dışından getirilen filmleri, yurt içinde yapılan filmleri ve senaryoları denetlemektir (ön sansür). Film Denetleme Üst Kurulunun görevi ise, Film Denetleme Kurulunun kararlarına yapılan itirazları incelemektir.

1977 Sansür Tüzüğünde olduğu gibi, 1983 Sansür Tüzüğünde de geçici kurullar hariç, bütün denetleme kurullarının görev yerleri Ankara idi.

1983 Tüzüğüne göre, güncel, eğitici yahut özel nitelikli oldukları güvenlik görevlilerince anlaşılan filmler, kamu kuruluşlarının kendi hizmetleri için ihtiyaç duydukları filmler ve uzun metrajlı konulu filmler dışında TRT kurumuna ait her çe-

şit televizyon filmleri denetim dışında bırakılmıştı. Sansür ölçüleri Tüzük'te 19. maddede 15 bent halinde sayılmıştı. Kurullarca, ruh ve beden sağlıklarını, yetişmelerini olumsuz yönde etkileyebileceği tespit edilen filmlerin, 16 yaşından küçük olanlara gösterilmesine izin verilmez. Bu durumun filmin tanıtılmasına ait afiş ve fotoğraflarda belirtilmesi mecburiydi (m.24). Kurulların özel ya da eğitici niteliği bulunduğu kanaatine vardıkları filmlerin, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanununun 167. maddesine göre, gündüzleri 6 yaşından büyük çocuklara da gösterilebileceğini kararlarında belirtme yetkileri vardı (m.25).

3122 sayılı Öğretici ve Teknik Filmler Hakkında Kanunun 2.maddesine göre oluşturulan "Öğretici ve Teknik Filmler Murakabe Komisyonu" filmlerin bu nitelikte olup olmadıklarına karar verme yetkisini haizdir. Tüzüğün 26. maddesine göre, bu Komisyona gönderilecek filmlerin de önce Film Denetleme Kurulunun denetiminden geçmesi gerekiyordu.

1983 Tüzüğüne göre, yıpranmış, görüntüsü gözleri yoracak derecede eskimiş ve sesi bozulmuş filmlerin gösterilmesine izin verilmez (m.27). Belgesel filmler hakkında bu hüküm uygulanmıyordu. 1983 Tüzüğü, reklam filmleri, güncel ve belgesel filmler bakımından izin sistemi yerine beyan sistemi getirmişti. Tüzüğün 34. maddesine göre, denetimden geçmiş filmlerin gösterilmesi sırasında filmle denetimden geçmiş kopya arasında fark bulunduğu hakkında ciddi şüpheler uyanması ya da çekilmesine ve gösterilmesine izin verilmiş bulunan filmin çekiminde ve gösterilmesinde sonradan bir sakıncanın ortaya çıkması hallerinde, filmin çekimini ya da gösterilmesini Kaymakam, Vali ya da İçişleri Bakanlığının durdurma yetkisi vardı. Bu şekilde çekimi veya halka gösterilmesi durdurulan film, incelenmek üzere Film Denetleme Kuruluna gönderiliyordu. Kurul, filmin çekimini veya gösterilmesini yasaklama yetkisini haiz idi.

IV- 23 OCAK 1986 TARİH VE 3257 SAYILI SİNEMA, VIDEO VE MÜZİK ESERLERİ KANUNU

A- GENELLİKLE

Kanunun getirdiği yeni denetim sistemini incelemeden önce, Kanunun kısaca açıklanmasında yarar vardır.

Sinema filmlerinin denetiminin Polis Vazife ve

Selahiyetleri Kanunu'nun (PVSK) (m.6) dışına çıkarılarak ayrı bir kanunla ayrı bir sisteme tabi tutulması yönünde yapılan çalışmalar, nihayet, 1986 yılında Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nun (SVMEK) çıkarılmasını sağladı. Bu kanunla, sadece sinema filmleri değil aynı zamanda video ve müzik eserleri de düzenlenerek bir boşluk doldurulmuştur. Kanunla, filmlerin, video ve müzik eserlerinin denetlenmesi bakımından Kültür Bakanlığı yetkili kılınmış ve PVSK.'nun 6.maddesi yürürlükten kaldırılmıştır (m.13).

Kanuna göre, eserlerin üretim ve ithalatı ile toptan dağıtımını yapacak gerçek ve tüzel kişilerin önceden Kültür Bakanlığına bilgi vermeleri şarttır (m.4).

İthal edilen müstehcen materyaller (video eserleri) konusunda Yargıtay, "sanığın, söz konusu materyallerin, şirketin İstanbul'da bulunan merkez firmasınınca yurt dışından ithal edilerek satış için kendilerine gönderildiğini savunması karşısında, bu materyallerin ithaline izin verilip verilmemesinin ilgili Bakanlıktan sorulması ve sanıktan varsa ithal belgelerinin alınıp bu belgelerde yazılı şeylerin suç konusu materyaller olup olmadığının bilirkişi marifetiyle saptanması, sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayini gerekir" kararını vermiştir (5. CD, 1993/4751E., 1994/560 K., T. 17.02.1994, YKD., C.20, S: 10 Ekim 1994, s:1696). Burada adı geçen Bakanlık, Kültür Bakanlığı'dır.

Üretim ve ithalata konu eserlerin, toptan dağıtım ve gösterime sunulmadan önce, Bakanlıkça kayıt ve tescili yapılarak işletme belgesi verilir (m.5). Kayıt ve tescili yapılan eserin her kopyasına Bakanlık ile işletme belgesi sahibinin bandrolünün yapıştırılması şarttır. Plak ve ses kasetinde Bakanlık bandrolünün yanında işletme belgesi sahibinin özel işareti kullanılır. Kayıt ve tescili yapıp, işletme belgesi verilen eserlerin orijinalinden alınmış herhangi bir ebat veya formda kopyası arşivlenmek üzere Bakanlığa verilir. Böylece kanun koyucu korsan yayıncılığın önüne geçmek ve telif haklarını korumak istemiştir.

Müstehcen içerikli filmi video vasıtası ile gösterime sunmaktan ve Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununa muhalefet etmekten sanık C'nin yargılanması sonucu 3257 sayılı Kanunun m.11/d ve m.9/1 hükümleri gereğince cezalandırılmasına ilişkin Yargıtay kararı vardır (5. CD. 1998/3958 E.,1998/4641 K., 03.12.1998, T.

YKD. C.25, S:1 Ocak 1999, s:119-120).

İşletme belgesini haiz eserlerin, ticari amaçla toptan veya perakende dağıtımını yapan, satan, kiraya veren ve birden çok kişinin gösterimine sunan kişiler işletmeci ruhsatı almak zorundadırlar. İşletmeci ruhsatları belediyeler tarafından, belediye sınırları dışında kalan yerlerde ise mahallin en büyük mülki idare amiri tarafından verilir (m.7).

Kayıt ve tescil edilmeyen bir eser, gösterme, çoğaltma ve yayma hakkına konu olamaz. Eserlerin çoğaltma, yayma ve gösterim hakkı, eserin işletme belgesi sahibine aittir. Bu eserlerin çoğaltma hakkı ve sorumluluğu kayıt ve tescili yaptırana aittir. Hak sahibinin izni olmadan eserler üzerinde hiçbir tasarruf yapılamaz. Çoğaltma, yayma ve gösterim hakkı, alım, satım ve kiralama şeklinde her türlü intikale konu olabilir.

B- KANUNUN GETİRDİĞİ YENİ DENETLEME SİSTEMİ

SVMEK'in getirdiği denetim sisteminin hem "Denetleme Organları", hem eser türleri ve hem de denetleme kriterleri açısından incelenmesi gerekir.

1- Denetleme Organları

3257 sayılı Kanun (SVMEK), yukarıda etraflıca anlatılan ve 1932 yılından beri uygulanan sansür sistemindeki yapıdan oldukça farklı yapıya sahip denetleme organları öngörmüştür. Bu organlar Denetleme Kurulu ve Alt Komisyon olup Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulurlar (m.6). Ayrıca, "Sinema Video ve Müzik Eserlerinin Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik" çıkarılarak, denetleme organlarının çalışması detaylı olarak düzenlenmiştir (R.G.04.11.1986/19211, Değişiklikler: R.G. 02.06.1987/ 19499; R.G. 02.06.1988/13241).

a- Denetleme Kurulu

Denetleme Kurulu; Kültür Bakanı tarafından görevlendirilen ve başkanlık yapacak bir Bakanlık temsilcisi ile Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği (SESAM), Türkiye Musikî Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) temsilcileri ve Bakan tarafından seçilen bir sanatçı üye olmak üzere 7 üyeden oluşur. (m.6).

Denetleme Kurulu, Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulacağına göre, Kurul Başkanının da Kültür Bakanlığı temsilcisine verilmesi doğaldır. Ayrıca, kurulun üyeleri arasında sinema ve müzik eseri meslek birlikleri temsilcileri ile bir sanatçının dahil edilmesi de denetlemenin Batı standartları ile paralel duruma getirildiğini göstermektedir. Böylelikle, salt polis sansürü rejiminin sakıncaları ortadan kaldırılmış olmaktadır (İçel 1998:399). Dorsay, "Sansür Gençliğimizin Unutulmaz Sözcüğü" başlıklı yazısında, "sansür, en azından o kaba ve çirkin haliyle değil, genelde daha incelenmiş daha çapraşık, daha sofistike biçimde yapılıyor artık..." demektedir (Dorsay 2000:12-17).

Denetlenen eserin yapımcısı, istediği takdirde, Denetleme Kuruluna gözlemci olarak katılabilir. Kültür Bakanlığı, iş hacmine göre Ankara'da ve diğer illerde birden fazla kurul kurabilir. Bir kurulda görevlendirilen başkan ve üyeler diğer kurullarda ve alt komisyonlarda görev alamazlar. Denetleme Kurulları Ankara'da ve diğer illerde Bakanlığın tespit edeceği yerde toplanırlar.

Denetleme Kurulları re'sen veya Bakanlığın isteği üzerine toplanıp herhangi bir eseri denetlemek yetkisini haizdirler. Kurul üç tür karar verebilir. Alt Komisyonlarca denetlenmesine karar verilen eserleri denetimin amacına uygun şekilde denetleyerek, olumlu film, video ve müzik eserleri için "Denetimin Sonucu Olumludur" ifadesinin yer aldığı raporu hazırlarlar. Eser olumsuz ise, "Dağıtım ve Gösterilmesi Uygun Bulunmamıştır" ifadesini taşıyan rapor hazırlayıp gereği yapılmak üzere ilgili birime gönderirler. Düzeltilerek tekrar denetlenmesine karar verilen eserler için ise, ayrıntılı ve gerekçeli bir rapor hazırlarlar.

Denetleme Kurullarına iş dağılımı başvuru sırasına göre yapılır. Kurulların çalışmalarına başkan, üye ve görevlilerden başka kimse katılamaz. Ancak, eserin yapımcısı gözlemci sıfatı ile katılabilir. Eserin başka bakanlıkları da ilgilendirmesi halinde, Bakanlıkça kurulların teklifi üzerine, denetim konusu ile ilgili görüşlerin alınması için ilgili bakanlık veya kuruluşlardan temsilci istenebilir. Bu temsilcilerin oy hakkı yoktur.

Denetleme kurulları üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile toplanır ve mevcudun üçte iki çoğunluğu ile karar alırlar."Gülün Bittiği Yer" (1999) filmine Denetleme Kurulu tarafından "milli duyguları incittiği" ve "insan onurunu inci-

Mukayeseli Hukuk Açısından Film Denetim Sistemleri ve 3257 Sayılı... (16-35).

tici şiddet ve işkence sahnelerinin çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etki yapacağı" gerekçesiyle, "gösterim yasağı" getirilmiştir. Daha sonra yasak kaldırılmış ve film gösterime girmiştir.

Kurulların film, video ve müzik eserlerinin kamuya sunulmasının hiçbir şekilde uygun bulunmadığına dair kararına itiraz edilemez. Ancak, bu kararlara karşı idari yargı yolu açıktır.

b- Alt Komisyon

SVMEK ve Yönetmelikte eserlerin ön incelemesini yapmak üzere Bakanlıkça üçer kişiden oluşan alt komisyonların kurulabileceği öngörülmüştür.

Alt Komisyonunda görev alacak başkan ve bir üye bakan tarafından Bakanlık elemanları arasından seçilir. Komisyonun diğer üyesi ise her alt komisyon için ilgili meslek birliğinin (SESAM, MESAM) görevlendireceği temsilcidir. Yine iş hacmine göre, birden fazla komisyon kurulabilir. Alt Komisyonlar Ankara'da ve gerektiğinde diğer illerde toplanır. Alt Komisyonlarda görevlendirilen başkan ve üyeler denetleme kurullarında görev alamazlar. Alt Komisyonların oluşum şekli ve özellikle de mesleki kuruluşlardan üye alınması olumlu bir gelişme olup Batı standartlarına uygundur. Komisyonların görevi, denetimin amacı doğrultusunda film, video ve müzik eserleri yapımıcısının beyanı esas alınarak, yapılacak kayıt ve tescil işlemleri için eserin uygun ebat ve formdaki kopyasını incelemektir.

Komisyon, eseri incelemesi sonucunda, denetlenmesine gerek görmediklerini "Olumludur. Eserin denetlenmesine Gerek Görülmemiştir" ifadesini kullanarak gerekçeli rapor hazırlar. Denetlenmesini gerekli bulduklarını da "Denetleme Kurulunca incelenmesi gereklidir" ifadesini kullanarak aynı şekilde raporla belirler. Komisyon, ayrıca, isteyen yapımçıların senaryolarını incelemekle de görevlendirilmiştir.

Kanun, müzik eserleri bakımından daha sade bir yol öngörmüştür. Buna göre, müzik eseri yapımıcısının yazılı olarak eserlerinde denetim esaslarına aykırılığın bulunmadığını beyan etmesi halinde, "Eserin Denetleme Esaslarına Uygun Olduğu Beyan Edilmiştir. Beyan Sahibinin Sorumluluğunda Denetlenmesine Gerek Yoktur" belgesi verilir. Komisyon, böyle bir belgesi olan müzik eserlerini şikayet halinde denetler. Komisyonlar

bu tür işlemlerini de gerekçeli bir rapora bağlamalıdır.

Alt Komisyonların çalışmalarında da, Denetleme Kurulunda olduğu gibi, başkan ve üyelere başka kimse bulunamaz. Ancak, eserin yapımıcısı gözlemci sıfatı ile katılabilir. Komisyonlar üye tam sayısıyla toplanır ve üçte iki çoğunlukla karar verirler.

Görüldüğü üzere, sinema eserlerinin denetlenmesi bakımından 1932 yılından beri hep ikili bir denetim mekanizması getirilmiştir.

2- Denetim Esasları

a- SVMEK ve Yönetmelik'e Göre

SVMEK m.6 gereğince çıkarılan "Sinema, Video ve Müzik Eserlerinin Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik" (R.G.04. 11.1986/19211,Değ.:R.G. 26.06.1987/19499, Değ.: R.G. 02.06.1988 T. ve 88/13241 sayılı yönetmelikler) denetimin amacını "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, millî egemenlik, cumhuriyet, millî güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak, genel sağlık ve siyasetini olumsuz yönde etkileyecek, millî duyguları incitecek veya millî kültür, örf ve adetlerimize uygun olmayan nitelikteki sinema filmi, video bant, plak ve ses kasetlerindeki eserlerin icrasını ve gösterilmesini önlemek" olarak belirtmiştir (m.1).

Yönetmeliğin 9.maddesinde, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda, gösterilmesine ve icrasına izin verilmeyecek film, video ve müzik eserleri sayılmıştır. Bu eserler "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü, millî egemenlik, cumhuriyet, millî güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak, genel sağlık açısından suç veya suça teşvik unsurunu ihtiva eden dış siyasete aykırı, millî kültür, örf ve adetlerimize uygun olmayan, film, video ve müzik eserleri" dir. Diğer bir deyişle bunlar sinema filmi, video ve müzik eserlerini denetlemedeki kriterlerdir. Bunlardan "dış siyasete aykırı" kriteri muğlak olduğu gibi, 3257 sayılı kanunun "Denetim"i tanımlayan m. 3/b hükmünde de yer almamaktadır. Yapılacak kanun değişikliği ile bu kriter adı geçen hükümde yer verilmelidir.

'Müstehcenlik' ve 'şiddet' sinema eserlerinde önemli ve çok karşılaşılan hususlar olduğundan bu kavramların üzerinde durmakta yarar vardır.

b- Müstehcen Kavramı

Müstehcen kavramının tanımını yapmak ve sınırlarını tayin etmek kolay değildir. İşin ticari yönü olduğundan müstehcenlik istismara da açıktır. Müstehcenliğin, her halde genel ahlâk kavramı içinde mütalaâ edilmesi gerekir. Diğer bir deyişle, denetimde komisyon ve kurullarca müstehcen bulunan bir eser genel ahlâka aykırılık teşkil eder. Müstehcen kavramı sözlük anlamıyla "açık, saçık, edepsizce" demektir. İnceleme konumuz açısından, bir eserin müstehcen sayılabilmesi için, sırf cinsel arzuları uyandırmaya yönelik olması ve tiksinti (iğrençlik) vermesi gerekir. Sinema filmlerinde ise "çıplaklık", cinsel arzu uyandırması" ve "iğrençlik şartlarının" üçünün birlikte bulunması gerekir. Sanat eserini müstehcen eserden ayırmak gerekir. Genellikle kabul edildiğine göre, bir sanat eserinde çıplaklık ve cinsel arzu uyandırma unsurları olsa bile, bir sanat eseri iğrenç ve tiksinti uyandıracak nitelikte olamaz. Bu durumda o eser müstehcen sayılmaz. O halde eserin "estetik" olması yani "bediî vasfı", müstehcenliği önleyen bir unsurdur (Ulus 1989, Hürriyet 10.12.1989). Cinsel konuları, kaba, iğrendirici, ilkel yani "müstekrek" bir şekilde işleyen eserleri müstehcen saymak gerekir (Özek 1978:299). "Çivi" ve "Lady Chatterly'nin Aşkı" adlı filmler Denetleme Kurullarında "müstehcen" buldukları için gösterime girmelerine izin verilmemiştir. "Lady Chatterly'nin Aşkı" roman olarak İtalya'da müstehcenlik yönünden incelenmiş ve Savcılık 1947 yılında taksizlik kararı vermiştir. Dönmezer'e göre "eser bütünü ile şehvet ve sefahat eğilimlerini tahrik edecek, ar ve haya ve âdabı rencide edebilecek nitelikte ise müstehcen sayılmalıdır (Dönmezer 1975:205). Gürelli'ye göre "bir eserin müstehcen olup olmadığının tayini hususunda eserin yayılması ile hasıl olacak tesirlerin aile müessesesi için zararlı neticeleri tevhit edemeyeceği" şeklinde bir ölçü kullanılmalıdır (Gürelli 1967:15). Erem-Toroslu ise müstehcenliğin tespitinde "ortak hicap duygusunun" esas tutulmasını ve "ahlâksızlığın" ölçü olabileceğini savunmaktadırlar (Erem-Toroslu 1983:332-334). Donay'a göre "toplumun ar ve haya duygularını rencide eden cinsiyet ile ilgili beyanlar" müstehcen nitelik taşır (Donay 1978:19). Yarsuvat'a göre, kesin bir müstehcenlik tanımı yapmak zordur ve bu nedenle de belirli dönemde, belirli bir yerdeki toplumsal değerlere göre kavramın içeriği saptanmalıdır (Yarsuvat1977:669-670).

Açıklamalar gösteriyor ki, müstehcenliğin tanı-

mında "haya duygusu", "edep", "iffet" "hicap" duygusu vb. şeklinde bir takım soyut kavramlara başvurulmaktadır. TCK.m.426, "müstehcen" nitelikteki basılmış eserlerin, sinema şeritlerinin, plakların,"teşhiri", "temsili", "dağıtmak", "nakletmek", "satmak", "imal etmek", "basmak", "çizmek", "yazmak", "ticaretini kolaylaştırmak","tedarik usullerini ilan etmek" vs. gibi hareketleri suç saymış,ancak müstehcen yayından maksadın ne olduğunu tanımlamamıştır. Müstehcenliğin tanımı ve tespitini yapmak bu durumda, doktrine, bilirkişiye ve hakime düşmektedir. Türk hukuk uygulamasında bir eserin müstehcen olup olmadığı, bilirkişi raporuyla tespit edilmekte ve Yargıtay da hakimin bu konuda karar verebilmesi için bilirkişi incelemesi yaptırmasının şart olduğunu kararlarında belirtmektedir. "Sanığın müstecirliğini yaptığı sinemada gösterime sunulan ve Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun (KMNKK)... günlü raporuna göre de müstehcen olduğu anlaşılan BLUE JEANS(Günah Gecesi) isimli sinema filmine ait 4.3.1997 tarihli eser işletme belgesi olduğu göz önünde tutularak Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'ne (THSGM) yeniden gönderilerek var olan bölümlerin aslına uygun olup olmadığı ve müstehcen olduğu bilirkişi kurulunca belirlenen sahnelerin sonradan eklenip eklenmediği konularında aslı da gözönüne alınıp görüş sorulduktan sonra sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerekirken kesin bilgiler içermeyen Kültür Bakanlığı TH. ve S.G.M.'nün 24.01.1998 tarihli raporu esas alınarak yazılı şekilde hükme varılması... bozmayı gerektirir" (Y.5.CD.,1999/124 E.,1999/1556 K., 21.4.1999 T.,YKD. Cilt :26 Ekim-2000, Sayı: 10 s.1615-1616). Belirtelim ki, 1117 sayılı KMNK Kanununun 6.3.1986 Tarih ve 3266 sayılı K.m.2 ile değişik 2.maddesine göre, Başbakanlık bünyesinde kurulan "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun resmi bilirkişilik görevi de vardır (m.3).

Müstehcenlik konusunda, görüşler ikiye ayrılmaktadır: Subjektif görüşe göre, bir eserin müstehcen olup olmadığını tespit ve tayin ederken, temelde failin eseri yaratmadaki iradesine önem verilmelidir (Özek 1978:296). Buna göre, cinsel eğilimleri istismar ederek kâr sağlamak amacına yönelik olan ve cinsel konuları bu açıdan işleyen eserler (kitap, dergi, gazete, plak, ses bandı, sinema filmi vb.) müstehcen sayılmalıdır. Bu görüşe göre, bilimsel ve artistik bir inceleme, çalışma yapmak amacıyla oluşturulan eserler (çalışmalar), cinsel konulara ne şekilde eğilmiş olursa ol-

sun, müstehcen nitelik taşımaz. Çünkü failin, genel âdaba aykırı bir iradesi ve bu iradeye uygun bir hareketi yoktur.

Objektif görüşe göre, müstehcenliğin tespitinde, önemli olan eserin yarattığı neticedir. Fiilin genel ahlâkı zedeler nitelikte cinsel ilişkileri konu olarak ele alması ve bu suretle "haya, ar, âdap" duygusunu rencide edici niteliğinin bulunması onun müstehcen olduğunu gösterir. Bu görüşe göre failin saiki önemli olmayıp, genel kast ile hareket edilmesi yeterlidir. Değerlendirme, eserin içeriğine ve toplumdaki muhtemel etkilere göre objektif olarak yapılmalı ve ar ve haya duygularını zedeleyici, bilimsel, artistik ve estetik bulunmayan eserler müstehcen olarak kabul edilmelidir.

Yargıtay, objektif görüşe üstünlük tanımaktadır. Yani Yargıtay, "artistik ve estetik" değer taşıyan eserlerin müstehcen sayılmayacağını kararlarında belirtmektedir. Yargıtay, bu konuda açık bir görüş belirtmemekle birlikte, sanıkların bu konudaki savunmalarını reddederken, dava konusu resim veya yazının "estetik" veya "edebi" değer taşımadığına işaret etmiş, böylece bu değerleri taşısa, bunların suç teşkil etmeyeceğini kabul etmiştir. Ancak, Yargıtay yukarıda da açıklandığı üzere, cinsel hisleri, kışkırtıcı, şehvi sahneleri gösteren yayınların "artistik ve edebi değer" taşımayacağı görüşündedir. Yoksa, estetik ve artistik değer taşıyan ve aynı zamanda cinsel dürtüler yaratan eserler müstehcen sayılamaz şeklinde bir sonuca varmamıştır.

Yargıtay bir kararında "müstehcen içerikli filmi video vasıtasıyla gösterime sunan sanığın fiilinin 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununa (KMNKK) da aykırı olduğuna..." hükmetmiştir (Y.5.CD.1998/3598 E., 1998/4641K., 03.12.1998 T. YKD. C.25,S:1 Ocak 1999 s:119-120).

Kanaatimizce, cinselliğin yer aldığı eserde (filmde) kişi meta olarak kullanılıyorsa, cinsel dürtüler ön plana çıkarılıyorsa ve izleyenlerde bir tiksime hissi yaratılıyorsa, estetik değer yoksa, halkın ar, edep ve haya duygusunu rencide ediyor, o eser müstehcen sayılmalıdır.

Uygulamada, bilirkişinin cinsel ilişkilerle ilgili kişisel görüşleri, doğal olarak raporuna yansımaktadır. Mahkemeler de kararlarını bu raporlara dayandırdıklarından bilirkişiden bilirkişiye göre yargı kararları değişebilmektedir.

c- "Şiddet" Kavramı

Kitle iletişim araçları ile yapılan yayınların "şiddet" (violence) unsuru taşıması da ayrı bir meseledir. "Şiddet", bir kimseyi yaralamak, tehdit etmek ya da öldürmek veya diğer bir surette ona zarar vermek yahut bir şeye zarar vermek amacıyla kullanılan, gösterilen ya da sebep olunan fizikî ve/veya hissî güç anlamına gelir. Şiddet, yazıyla sözle ve hem söz hem de görüntüyle yaratılabilir. Sinema filmlerinde ve televizyon yayınlarında şiddet; yıkma, patlama, cinayet, tahrip etme (vandalizm), korkutma, soygun, kavga, yangın, yakma, intihar, dövme, cinsel zorlama vb. şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar için hazırlanan çizgi filmlerde de "şiddet" unsuruna yer verilmekte ve bu yönüyle izleyici bulmaktadırlar. Şiddet, "salt kendisinin var olduğu bir ortamdır. Bir başka deyişle, bulunduğu ortamı egemenliği altına alır. Belki de bu nedenle şiddet ve şiddet olayları büyüleyicidir; her ikisi de hem çekicidir hem de nefret uyandırır" (Büker ve Kıran 1999:18).

Filmlerdeki şiddet görüntüleri, bazı hallerde taklit arzusunu da uyandırmaktadır. Bunun en tipik örneği "Pokemon" isimli çizgi filmdeki davranışları (uçmak gibi) taklit eden çocuklarda görülmektedir. Filmlerdeki şiddet sahneleri çocuklarda suç işleme oranını da arttırmaktadır. Ekrandaki şiddet, onu izleyen kişilerde kavgacı, hırçın ve saldırgan olma eğilimlerine yol açmaktadır (Demirergi ve ark. 1994:13 vd.).

1994 yılında, Federal Haberleşme Komisyonu (FCC) Başkanı Reed Hundt, çocukların bir "şiddet deryası"nda yaşadıklarını ve "şiddet sahnelerinin televizyonu işgal ettiği"ni, bu nedenle, artık bu konuda bir şeyler yapma zamanının geldiğini beyan etmiştir. ABD.'nde, "Robokop" (Robocop) ve "Cennette Fırtına" (Thunder in Paradise) filmleri pek çok "şiddet ötesi" sahnelerle (ultra-violent scenes) doludur (Fischer 1995: 72).

Ekrandaki şiddet ayrıca korku, kaygı ve rahatsızlık duygularını da yaratır. "Batman" , "Tom ve Jerry", "He-man", "Voltran" ve "Pokemon" gibi çocuk dizileri şiddet ve vahşet unsurları içermektedir. Bu tür dizilerde çözüme vurdu-kırdı ve büyü ile gidilmektedir. Böylelikle genç beyinlerin zihinleri karıştırılmakta ve taklit etme yolu ile olumsuz davranışlar sergilemelerine sebep olunmaktadır. "Pokemon" çizgi filminden etkilenen iki çocuğun "Ben de uçacağım" diyerek balkondan atlamaları üzerine Sağlık Bakanlığı'nca oluş-

turulan Bilim Kurulu, "Pokemon" çizgi filminin "küçük çocukların saldırganlık ve zarar vermeyi doğal bir davranış olarak görmelerine yol açtığına" karar vermiştir (Akşam 25.11.2000). Pokemon adlı çizgi film, çocukları gerçek hayata yabancılaştırmaktadır. "Temel İlgüdü" (Basic Instinct) filminde de şiddet vardır.

3984 Sayılı Kanununun "Yayın İlkeleri"ni düzenleyen 4. maddesinin 'g' bendinde şiddete ilişkin olarak şu hüküm yer almaktadır:

" Toplum şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevkeden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkan verilmemesi ilkesine ... ayrımı yayını yapılamaz".

Bunun gibi, Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik'in 11. maddesi de şiddet konusunda bazı düzenlemeler ve yayıncıya ilişkin önemli sorumluluklar getirmiştir. Buna göre, şiddete karşı birey ve toplumu duyarsızlaştıran, insanları şiddet kullanmaya yönelten, özendirilen yayını yapılamaz. Belirtmek gerekir ki, şiddet içeren yayınlar, çocukların saldırgan, acımasız ve adalet duyguları gelişmemiş olmalarına sebep olmaktadır. Ekrandaki şiddet içeren yayınlar (filmler gibi), çocuklarda korku, gece altını ıslatma, konuşma ve uyku bozuklukları, uyumsuzluk, kâbus görme gibi psikolojik sorunları ortaya çıkarabilmektedir. RTÜK tarafından 1997 yılında yapılan bir ankette, "çocukları en fazla yabancı filmlerdeki şiddet görüntülerinin etkilediği" ortaya çıkmıştır (Özdiker 1997: 20).

3- Denetim Prosedürü

SVMEK ile eserlerin denetimi bir prosedüre tabi tutulmuştur. Buna göre, eserlerin kayıt ve tescili için, herhangi bir ebat veya formda kopyasının ekli olduğu bir beyanname ile Kültür Bakanlığına başvurulur ve işlemlerde bu beyan esas alınır (m.6). Eserlerin alt komisyonlarda incelenebilmesi için yapımcılar beyannameye, eserin kısa özetini yabancı müzik eserleri için varsa çevirisini veya güftenin her türlü sorumluluğunu üstlendiği belirten imzalı bir belgeyi eklemelidirler.

SVMEK, daha önceki tüzüklerden farklı olarak, senaryoların denetimini zorunlu tutmamıştır. Buna göre senaryoların incelenmesini isteyen yapımcıların, dilekçe ekinde dört adet senaryo ve senaryonun kısa özeti ile Kültür Bakanlığına başvurmaları gerekir. Dilekçelerde ayrıca, ya-

pımcının adı, açık adresi ve senaristin adı yer alır. Senaryoların incelenmesi alt komisyonlarca yapılır (m.7/f.3).

Türkiye'de düzenlenecek fuar, sergi, festival ve şenliklerde, halka sunulacak veya yarışmalara katılmak üzere yurt dışından getirilen film ve video eserlerinin denetimini yapmak üzere, Bakanlık, mevcut komisyon ve denetim kurullarından birini geçici olarak görevlendirebilir.

Eserlerin denetim sonuçları ile senaryoların inceleme sonuçları en geç 15 gün içinde ilgiliye bildirilir. Denetimin sonucu eserlerin "işletme belgesi"ne işlenir. Denetimi gerekli ve zorunlu görülmeyen eserlerin işletme belgesine de bu husus yazılır.

Yönetmeliğin 12. Maddesine göre, komisyonlar ve kurullarca, çocukların ruh ve beden sağlıklarını, yetişmelerini olumsuz yönde etkileyebileceği tespit edilen film, video ve müzik eserlerinin 16 yaşından küçüklere gösterilmesine ve icrasına izin verilmez. Bunun film, video ve müzik eserlerinin tanıtılmasına ait, afiş, fotoğraf ve ilanlarda belirtilmesi zorunludur. Yönetmeliğin 13.maddesine göre, komisyon ve kurullara gelen film, video ve müzik eserlerinden eğitim amaçlı görülenlerin bu niteliklerinin kararlarda belirtilmesi ve işletme belgesine de yazılması zorunludur.

4- Denetimden Geçen Filmlerin Kamuya Sunum Aşamasındaki Denetimi (İdari Denetim)

SVMEK m.9 a göre, Bakanlık ile mülkî idare amirleri eserlerin dağıtımını ve gösterimleri sırasında bunların işletme belgeleri ile bandrollerini ve eser üzerinde herhangi bir değişiklik olup olmadığı hususunda eseri her zaman denetleyebilir. İşletme belgesiz veya bandrolsüz veya üzerinde değişiklik yapılan eserler toplatılarak Cumhuriyet Savcılarına suç duyurusu ile birlikte sevk edilir.

Mülkî idare amirleri bölgenin özellikleri sebebiyle toplumsal bir olaya sebebiyet vermesi muhtemel eserlerin dağıtım ve gösterimini, gerekçesini de belirtmek suretiyle yetki ve görev sınırları içerisinde yasaklayabilirler. "İstanbul Kanatlarının Altında" filminin Kayseri'de gösterime sunulmasında "eşcinsel sahneler" içermesi sebebiyle bu durum söz konusu olmuştur.

Bakanlık ve mülkî idare amirliklerince yapılacak

herhangi bir denetim sonucunda eserin Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik, cumhuriyet, milli güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlâk ve genel sağlık, örf ve adetlerimize aykırı bulunması halinde eser yasaklanarak takibat açılır. 9. maddeye göre yapılan denetimlerde Kanuna aykırılığı tespit edilen fiillerden dolayı ağır para cezası öngörülmüştür m.11/d bendi).

Yargıtay'ın SVMEK'nun 9.maddesinin uygulanması konusundaki birkaç kararı şöyledir: "Dava konusu ses kasetinin, 3257 sayılı kanunun 9. Maddesi gereğince Valilik makamınca yasaklanmış olduğuna ilişkin kararın suç yerinde alışılmış araçlarla, usulen ilan edilmiş olup olmadığı araştırılarak; ilan edilmişse, eylemin aynı kanunun 11/d maddesine uyduğu göz önüne alınıp hüküm kurulması gerekir" (Y.2.CD. 21.03.1989, 1825 E.,2067 K., YKD. Ekim 1989, Sayı:10 s:1485). "3257 Sayılı Kanunun 11/d maddesinde ceza yaptırımına bağlanan eylemlerin anılan kanunun 9. maddesinde de açıklandığı gibi Kanun kapsamına giren eserlerin dağıtım ve gösterimleri sırasında ve tamamen ticarî amaçla işlenmeleri halinde suç oluşturacağı dikkate alındığında dava konusu bandrolsüz kaseti bulandırmaktan ibaret eyleminin suç teşkil etmediği gözetilmelidir" (Y.5 CD,25.12.1991 4936 E.,5604 K.;YKD., Kasım 1992).

Yargıtayın suçun işlendiği yerin niteliği ve müstehcen içerikli video kaset oynatmak konusundaki bir kararı şöyledir: "Olay gecesi saat 24'den sonra işçi olarak çalıştığı ve kapıların kilitlenmesi nedeni ile "genel yer" unsurunun oluşmadığı lokantada, gelen görevlilerce içerisi görülemeyen, görülmesinin de olanaksız olduğu keşifle saptanan video kaset oynatan sanığın 'müstehcen içerikli video kaset oynatma suçu' oluşmamıştır" (Y.5.CD. 1997/60, E. 1997/393, K. 13.02.1997,YKD. C.24,S.:4 Nisan 1998, s:611-612). Yargıtayın bu kararında Yönetmelik ve TCK. m. 426-427'de öngörülen "umumi mahal" unsurunun oluşmadığını vurgulamaktadır.

Mahalli mülkî amirlikleri ve belediyeler bandrol ve işletmeci ruhsatlarını denetleme yetkisine sahiptir (m.9/son fıkra). İşletme belgesiz veya bandrolsüz ve özel işaretli eserlerin ve kopyalarının her biri için belediyelerce idari para cezası uygulanır. Bu ceza belediye sınırları dışında en büyük mülkî amirlerce verilir (m.12).Bu konuda Yargıtayın bir kararı şöyledir: "Sanığın işyerinde bandrolsüz ve işletme belgesiz Compact Discleri bu-

lundurmaktan ibaret eyleminin 3257 sayılı kanunun 12. maddesindeki suçu oluşturduğu, adli yargı alanı dışında kaldığı, gereği yetkili idari mercilerce ifa olunmak üzere görevsizlik kararı verilmesi gerektiği gözetilmeden sanığın mahkumiyetine karar verilmesi yasaya aykırıdır." (Y.2.Cd.,29.05.1991,4884 E.,6392 K. Yenişey/Özel'den naklen: 419).Yargıtay'ın bu konudaki diğer bir kararı da şöyledir: "Bandrolsüz kaset bulandırmamanın 3257 sayılı Yasanın 12. Maddesi ile yaptırım altına alındığı ve bu maddedeki cezayı verme yetkisinin belediyeler veya mülkî idare amirlerine ait bulunduğu gözetilerek, mahkemenin görevsizlik kararı vermesi gerekir" (Y.2.CD. 03.03.1988 E. 788,K.1048 ; YKD., Aralık 1988, sayı : 12 , s.1696-1697).

5- Denetimden Geçen Eserlerin Ceza Hukuk Karşısındaki Durumu

Komisyonlar tarafından denetimi gerekli görülmeyen ya da denetimden geçerek olumlu belge alan eserlerin, gösterilmeleri veya icra edilmeleri esnasında da suç oluşturdukları iddia edilerek ceza yargılamasına tabi tutulup tutulamayacakları konusu doktrinde tartışmalıdır.

Halka gösterilmesine veya icrasına izin verilen bir eserin suça vücut verdiği söylenememeli ve hakkında dava açılmamalıdır. Çünkü, eser denetimden geçmiş ve eser sahibi subjektif hakkını kullanmaktadır. Bu itibarla fiil hukuka uygun durumdadır. (SVMEK m.5,6 ve Yönetmelik hükümleri). "Hakkın İcrası" bir hukuka uygunluk sebebidir. Esere suç oluşturan yeni kısımlar eklenmedikçe, eserin suç teşkil ettiği ileri sürülemez. Bunun gibi eserin denetimine gerek görülmediğini veya denetlenerek olumlu bulunduğunu bilen ve bu suretle kayıt ve tescilden sonra kendisine işleme belgesi verilen yapımcının suç işleme kasdının da olduğu ileri sürülemez. Diğer bir deyişle, denetimden geçen ve böylece halka sunulan eserin, bir taraftan hukuka aykırılık unsurunun, diğer taraftan da manevi unsurunun (suç işleme kasdı) yokluğu nedeni ile suç oluşturduğu ileri sürülemez. Yargıtay film afişleri ile ilgili bir kararında kast unsuru bakımından şöyle demektedir: "Sanık, savunmasında suç konusu afişlerin ... adındaki filme ait olduğunu, filmin sansürden geçtiğini, sinemalarda gösterildiğini ileri sürdüğüne göre, adı geçen filmin Merkez Film Komisyonunca oynatılmasına izin verilmediği, izin verilmişse, afişteki sahnelerin filmde mevcut olup olmadığı, afişlerin film kontrol komisyonunca görülüp görülmediği, hususları araştırılıp sonu-

cuna göre eylemin kast yönünden suç teşkil edip etmeyeceğinin tayin ve takdiri gerekirken eksik soruşturma ile yazılı şekilde hüküm tesisi... yasa-ya aykırıdır." (Y. 5. CD. 26.04.1977,1530 E.,1451 K., YKD. Nisan 1978,S:4,s: 646). Ancak, müzik eserleri açısından şu ayırım yapılmamıştır. Müzik eseri yapımcısının yazılı olarak eserinde denetim esaslarına (kriterlerine) aykırılık bulunmadığını beyan etmesi nedeni ile "denetlenmesine gerek olmadığına dair" belge verilmişse yani beyana itibar edilmişse, bu tür eserlerin suç teşkil etmesi durumunda kovuşturma yapılabilir.

Netice olarak, denetimden geçtiği şekliyle gösterilen veya icra edilen eserler suç teşkil etmeyeceğinden hakkında dava açılamaz. Kanununun 9. maddesinin idareye (Bakanlık, mülki idare amirleri ve belediyeler) verdiği yetki ile idarenin yaptığı denetlemelerde işletme belgesi, bandrollü ve herhangi bir değişiklik yapılmamış eserlerin suç oluşturduğu ileri sürülemez. İdarenin yetkisi, belgesiz., bandrolsüz ve üzerinde değişiklik yapılmış eserlerle sınırlıdır.

V- FİLMLERİN TELEVİZYONDA GÖSTERİLMESİ SIRASINDA VEYA GÖSTERİM SONRASI DENETİMİ

Sinema filmleri, video bantları ve müzik eserleri SVMEK ile getirilen denetlemeden hariç, televizyonlarda gösterilmeleri sırasında da denetlenmektedir. Bu denetim, televizyon işletmesinin yayından sorumlu müdürü tarafından yayın öncesi yapılabildiği gibi, esas itibarıyla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yayın anında veya yayından sonra yapılmaktadır. Yayından sorumlu müdürün, 3257 sayılı Kanunun (SVMEK) 4.maddesinde yazılı yayın ilkelerine aykırılık görmesi halinde o filmi ya hiç yayınlamayacaktır ya da yayın ilkelerine aykırı kısımları kesmek suretiyle yayınlayacaktır. Bu ikinci hâl ise telif haklarına aykırılık teşkil eder niteliktedir. RTÜK tarafından yapılan denetim, televizyonda filmin gösterilmesinden sonra yapılır. Bu denetim SVMEK m.4'de yazılı yayın ilkelerinin veya diğer maddelerde yazılı yayın esaslarının ihlâl edilmesi nedeni ile yapılmaktadır.

"Mum Kokulu Kadınlar" filmi 19.06.1988'de ATV'de yayımlandığında, filmde açık (müstahcen) sahneler olduğu gerekçesiyle RTÜK tarafından ATV'ye bir gün süreli yayın durdurma cezası verilmiştir. RTÜK, kararını filmin "genel ahlâk,toplum huzuru ve Türk aile yapısına uygun

olmaması" (3984/m. 4,d bendi ve m.33) ilkesine uymadığı gerekçesiyle vermiştir. Kararın iptali için idari yargıya gidilmiş ve Ankara 2. İdare Mahkemesi'nin tayin ettiği bilirkişi heyeti raporunda "bir sanat eseri olarak filmin genel ahlâk ve toplum huzuruna aykırı olmadığı" belirtilmiştir. Bu rapora itiraz üzerine ikinci bilirkişi heyeti raporunda filmin "ahlâka aykırı" olduğu bildirilmiştir. Mahkemenin kararını dayandırdığı bu raporda şöyle denilmiştir: "Filmdeki bazı sahneler enest ilişkiyi sergiliyor. Enest ilişki cinsel eğitim için kullanılamaz. Baba-evlat, saygı-sevgi düzeyini yıkan, aile yaşamını güvensiz, kaygı verici hale getiren enest ilişkinin televizyonda sergilenmesi sanat olarak savunulamaz" (Milliyet 18.06.2000).

TRT dahil bütün radyo ve televizyon kuruluşları 3984 sayılı Kanunda belirtilen yayın ilke ve esaslarına uygun yayın yapmak zorundadırlar (m. 4, 33, 35). Televizyonlarda gösterilen yerli veya yabancı filmlerin ve icra edilen müzik eserlerinin bu ilke ve esaslarına uygun olması gerekir. Aksi halde, ihlâlin ağırlığına göre, müeyyideler uygulanır (m.33,35). Bu konuda RTÜK tarafından çıkarılan Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik'te (R.G. 28.05.1995, 22296; değ. R.G. 19.11.1996, 22822; değ. R.G. 13.12.1996, 22846), yayın ilkeleri daha açık bir şekilde belirtildiği gibi, yayıncının sorumlulukları da açık bir şekilde sayılmıştır. Buna göre, enest duyguları sömürmeye yönelik yayın yapılamaz. Ancak, tür ve içerik gereği, cinselliğin yer aldığı yapımlar, gençlerin ve çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâki gelişimini korumak amacıyla uygun uyarılar yapılarak, saat 24:00 ile 05:00 arasında yayınlanabilir. Bu tür programların tanıtım duyurularında, cinselliğin teşhir edildiği bölümler kullanılmaz ve bu duyurular saat 21:30'dan önce yapılamaz. Bireyleri meta olarak gösteren yayınlar yapılamaz (m.27).

RTÜK tarafından yayınların izlenmesi ve değerlendirilmesi (3984 sayılı Kanun m.8/h bendi, Yönetmelik m.27) şeklinde yapılan bu denetim, böylelikle, sinema eserleri bakımından ayrı bir denetim mekanizması oluşturmaktadır.

Film ve diziler için "178 Alo RTÜK" hattına ulaşan şikayetlerin başında şunlar gelmektedir (RTÜK İLETİŞİM Mayıs - Haziran 2000:17,36,37,43)

- Film ve dizilerde sık sık erotik ilişkilerin sergi-

lendiği sahneler bulunmaktadır.

- Başrolde oynayan bay-bayan oyuncuların, müstehcen, küfürlü ve cinsel içerikli sözleri ile hareketler yer alıyor.
- Tecavüz sahneleri çok sık işleniyor.
- Özellikle pembe diziler ve diğer bazı filmlerde çarpık aile ilişkileri konu ediliyor.
- Roller arasında sık sık çarpık cinsel tercihli roller yer alıyor.
- Yatak sahnesi bol filmler gösteriliyor.

RTÜK tarafından kurulan 178 Alo RTÜK Şikayet Hattı, film ve dizilerde "cinselliğe, erotizme, tecavüz sahnelerine, çarpık aile ilişkilerine (özellikle pembe dizilerde) ve dehşet ve kana (özellikle yabancı dizi ve Amerikan polisiye filmlerinde) çok yer verildiği yolunda şikayetler için kullanılmıştır (Kent 1999:36-41).

VI- SUÇ OLUŞTURAN FİLLER

A - TÜRK CEZA KANUNUNA GÖRE

Müstehcenlik konusunda, yayınların tespiti bakımından Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) kriter olarak "halkın ar ve haya duygularını incitme ve cinsi arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte genel ahlâka aykırı olma " esas alınmıştır. "Bu türdeki her nevi ... televizyon ve teyp bantları, sinema veya projeksiyon filmlerini teşhir eden veya ettirenler, bilerek dağıtanlar, satanlar veya dağıtıran veya satıranlar ve yahut ticaret veya dağıtım, teşhir kastıyla tersim, tasvir, ..., imal, ... eden veya ettirenler yahut ithal veya ihraç veya Türkiye dahilinde bir mahalden diğer bir mahalle nakleden veya ettirenler ve bunlar üzerinde her ne suretle olursa olsun muamelede bulunanlar veya bunların ticaretini kolaylaştırmak maksadıyla bu fiilleri icra edenler veya bu kabil anlatım araç ve gereçlerini vasıtalı veya vasıtasız şekilde tedarik edenler, veya tedarik ettirenler, tedarik edilebileceğini bildirenler veya tedarik edileceğini ilan edenler veya ettirenler; eser ve mevzuları ... sinema veya radyo yahut televizyonlarda veyahut umumi mahallerde teşhir eden veya ettirenler ... ağır para cezasıyla cezalandırılırlar "(TC K.m.426).Görevli mahkeme Sulh Ceza Mahkemesidir.

Halkın ar veya haya duygularını inciten veya cinsî arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte, genel ahlâka aykırı şarkıları alenen söyleyenler veya plakları, teyp bantlarını çalanlar veya umumi âdaba aykırı veya bir şahıs veya bir heyetin, namus veya haysiyetini muhil beyanat ve sözlerle

gazete, risale ve diğer evrak satanlar... ağır para cezasıyla cezalandırılırlar (TCK.m.428).

Bütün bu suçlardan doğan davalar en geç iki ay içinde sonuçlandırılır (TCK. m. 428/f.2).

B - KÜÇÜKLERİ MUZIR NEŞRİYATTAN KORUMA KANUNUNA GÖRE

1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununa göre, "... sinema ve her türlü film afişlerinde 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte yayın yapılamaz"(Ek Madde 2). Bunları ... çoğaltan,satan ve alenen kullananlar hakkında TCK. M.426/f.1'deki ceza hükümleri uygulanır. Bu suçtan doğan davalar en geç iki ay içinde sonuçlandırılır (Ek.m.3).

SONUÇ

İlk görsel-işitsel kitle iletişim araçlarından biri olan sinemanın (filmlerin) toplum hayatına girmesinden bir süre sonra, kitleler üzerinde olumlu etkilerinin yanında, bazı olumsuz etkilerinin de olduğu anlaşılmış ve böylelikle sinema filmlerinin gösterim öncesi kamu otoriteleri tarafından denetlenmesine yani sansüre başvurulmuştur. Dünyada hemen her devlet, sinema filmlerini değişik biçimlerde de olsa, denetime tabi tutmaktadır. Bazı devletler sıkı bir sansür, bazıları nispeten yumuşatılmış bir sansür rejimi uygulamaktadırlar. İleri bir demokrasi anlayışına sahip bazı devletlerde yine değişik türlerde olmak üzere bir oto-kontrol sistemi uygulanmaktadır. Sansür kriterleri ile devletlerin demokrasi anlayışı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de"devletlerin radyo,sinema veya televizyon işletmelerini bir izin sistemine tabi tutabileceklerine" cevaz vermektedir. Buna ,paralel bir hüküm de Anayasa m.26/f.1 hükmünde de mevcuttur. Sansürün tamamen kaldırılması kabul edilemez. Ancak, sansürün daha uygar ve objektif ölçülere göre yapılması gerekir.

Sansür; sinema filmlerinin, video eserlerinin toptan veya perakende dağıtımından, satışından, kiraya verilmesinden veya birden çok kişinin gösterimine sunulmasından veya müzik eserlerinin icrasından önce kanunla belirlenmiş olan kriterlere uyup uymadığının belirlenmesi için yetkili otoritelerce yapılan denetimdir. Geniş halk kitleleri üzerinde büyük etkileri olan sinema, video ve müzik eserlerinin denetimi herhalde olmalıdır. Ancak, denetleme esasları (kriterleri) subjek-

tif değerlendirmelere yol açmayacak şekilde iyi belirlenmeli ve en önemlisi de denetlemeyi yapacak komisyon veya kurulların mümkün olduğunca oto-kontrolü sağlayacak şekilde oluşturulması gerekir.

Türk Sinema Hukukunda 1986 yılında SVMEK'nun çıkarılmasına kadar sıkı bir sansür rejimi uygulanmıştır. SVMEK ile, tam bir oto-kontrol olmasa bile, denetim açısından, Batı'daki düzenlemelere paralel veya yaklaşık bir denetim mekanizması getirilmiştir. Meslek Birliklerinden (SESAM ve MESAM) birer üye ile bir sanatçı üyenin Denetleme Kurulunda üye olarak yer alması olumlu bir gelişmedir. Kanun Koyucu SVMEK'nunda ve Yönetmelikte "sansür" kavramını kullanmaktan özenle kaçınmış, onun yerine "denetim" kavramını kullanmıştır. Denetleme esaslarının 9 adeti Anayasa m.13'te "temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında" sayılan 9 genel sınırlama sebeplerinin aynısı olup, SVMEK ve Yönetmelikte ayrıca "dış siyasete aykırı", "millî kültür ile örf ve âdetlerimize uygun olmayan", "millî duyguları incitecek" gibi denetleme kriterleri getirilmiştir. Sinema, video ve müzik eseri sahipleri, sinema işletenler, yapımcılar ve sanatçıların çoğu sansür olmamasını, denetim görevini meslekten kişilerin yapmasını, işin yargıya bırakılmasını savunurlarken; yönetim ve hukukçuların bu konuda daha temkinli davrandığı görülmektedir.

Sansürün, özellikle de sıkı bir sansürün, sanatçının, yapımcının "yaratma hakkını (gücünü)" sınırladığı bir gerçektir. Sansür ,eseri yaratacak olanda bir korku, kuşku ve endişe yaratabilir. Ancak, hiçbir denetime tabi tutulmamış eserlerin toplum, aile yapısı ve çocuklar üzerinde zararlı olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Film senaryolarının mutlaka denetimden geçirilme şartının SVMEK ile kaldırılıp isteğe bağlı denetimlerin getirilmesi olumlu bir gelişmedir.

Son zamanlarda pornografik (müstehcen) olan veya şiddet içeren filmlerin, video kasetlerin ve genel ahlâka aykırı müzik eserlerinin sayısının giderek artması olgusu karşısında, yetkililerin çaresiz ve bir ölçüde de ilgisiz kaldıkları da bir gerçektir. Nihayet; sinema eserlerinin denetiminde ülkemizde, deyim yerinde ise, "sansür kafası"nın değiştiği söylenebilir. Ancak, yukarıdaki ölçütlere uymayan - örneğin porno filmlerine, insanların ruh ve beden sağlığını bozan, Türk örf ve âdetlerine ters düşen veya suç işlemeye teşvik eden filmlerin gösterime sunulmasına izin verile-

mez. Önemli olan, ölçütlerin uygulanmasında objektif davranılması ve denengin iyi kurulmasıdır.

KAYNAKLAR

- Akgüner T (1980) ABD ve İngiltere'deki Film Sansürü Hakkında Not, Sinema Filmlerinin Sansürü Kollokyumu, İstanbul. Akşam, 25.11.2000
- Azrak Ü (1980) Federal Almanya'da Film Sansürü Üzerine Not, Sinema Filmlerinin Sansürü Kollokyumu, İstanbul.
- Bıyıklı H (1981) Kitle Haberleşme Hukuku Ders Notları, Ankara.
- Britain 1978 (1978) An Official Handbook, London.
- Büker S ve Kıran A (1999) Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet, Alan Yayıncılık, Ankara.
- Demirergi Nalan ve ark (1994) Bu Ne Şiddet, Kitle Yayınları, Ankara.
- Donay S (1978) Meslek Sırrının Açıklanması Suçu, İstanbul.
- Dorsay A (2000) Sansür: Gençliğimizin Unutulmaz Sözcüğü, Türk Sinemasında Sansür, s.12-17, Ankara.
- Duran L (1980) Fransa'da Film Sansürü Üzerine Not, Sinema Filmlerinin Sansürü Kollokyumu, İstanbul.
- Dönmezer S (1975) Genel Âdap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, İstanbul.
- Erem F ve Toroslu N (1983) Türk Ceza Hukuku, Özel Hükümler, Savaş Yayınları, Ankara.
- European Community Audiovisual Policy , European File, Commission Of The European Communities, 6/1992, Luxembourg.
- Evren B (2000) Türk Sinemasındaki İlk Sansür Ya Da Abdülhamid ve Sinema, Türk Sinemasında Sansür, Kitle Yayıncılık, Ankara, s. 135-139.
- Fischer RL. : "Is It Possible To Regulate Television Violence?" , Mass Media.
- Güran S (1980) " Fikir ve Düşünceleri Açıklama Aracı Olarak Sinema Filmleri ve Sansür, Sinema Filmlerinin Sansürü Kollokyumu, 25 Mart 1978, İstanbul.
- Gürelli N (1967) Müstehcenlik Kavramı , İHFM, 32, 2-4.
- Hornby AS (1995) Oxford Advanced Learner's Dictionary, Fifth Edition ,Oxford.
- Hürriyet (2000) 5 Temmuz.
- İçel K (1998) Kitle Haberleşme Hukuku, Beta Yayınevi. İstanbul,
- Kaya ve Ark. (1998) Fikri Mülkiyet Hukuku Ve Radyo Televizyon Hukuku Mevzuatı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Kent V (2000) Ahlâksız Yayınlar 5524 Başvuruyla Şikayet Rekoru Kırdı, RTÜK İletişim, Mayıs-Haziran, 3 (17).

Milliyet (2000) 18 Haziran.

Onaran AŞ (1968) Sinematografik Hürriyet, Özellikle Bu Hürriyetin, Filmlerin Ve Film Senaryolarının Kontrolü Bakımından Değerlendirilmesi, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara.

Onaran AŞ (1969) Film Ve Film Senaryolarının Kontrolünde Şahıs Bakımından Kayıtlamalar, Türk İdare Derg, (a), 317.

Onaran AŞ (1969) Filmlerin Ve Film Senaryolarının Kontrolünde Devlet Sistemi, Türk İdare Derg, 316.

Onaran AŞ (1973) Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne İlişkin Son Gelişmeler Ve Yeni Bir Düzenleme Zorunluluğu Üstüne , SBF BYYO Yıllığı, Ankara.

Onaran AŞ (1974) Türkiye'de Sinemanın Örgütlenmesi Sorunu , SBF Derg, Eylül-Aralık, 3-4.

Özdiker C (1997) Çocuklara Yönelik Televizyon Yayınları ve Aile Bireylerinin Televizyon İzleme Gün ve Saat Alışkanlıkları, RTÜK İletişim, Ekim-Kasım, 2, 20-24.

Özek Ç (1967) Filmcilikte Sansür ve Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı ,İHFM. 2-4.

Özmen R (1998) Basın-Yayın Mevzuatı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Özön N (1995) Karagözden Sinemaya - Türk Sineması ve Sorunları, 1.Cilt, Kitle Yayınları, Ankara.

Özön N (1995) Karagözden Sinemaya Türk Sineması ve Sorunları, 2.Cilt, Kitle Yayınları, Ankara.

RTÜK İletişim, Mayıs-Haziran 2000, 3, 17.

Tıkveş Ö (1968) Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filmlerinin Sansürü, İÜHF Yayınları, İstanbul.

Towards A Large European Audio - Visual Market: European File, Commission Of The European Communities, February 1988, 4/88, Luxembourg.

Türk Hukuk Lûgatı (1998),Başbakanlık Basımevi, Ankara

Ulus S (1989) Sansür Kafası Aynı, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1989, s. 13 (Emin Çölaşan'ın Haftanın Konuğu Köşesi).

Yarsuvat D (1977) Umumi Âdap Aleyhinde İşlenen Cürümler, TCK'nın 50.Yılı ve Geleceği , İstanbul.

Yılmaz E (1992) Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınevi, Ankara. ■